

Stap 14

Abraham vertrouwt op God

Genesis 22:1-19

Het offer van Abraham

God wil zien of Abraham hem vertrouwt

22 ¹ Niet lang daarna wilde God zien hoe groot Abrahams vertrouwen was. God zei: 'Abraham!' Abraham antwoordde: 'Ja, ik luister.' ² God zei: 'Roep Isaak, je enige zoon, van wie je zo veel houdt. Ga met hem naar het gebied bij de berg Moria. En offer hem daar op de plek die ik je zal noemen.'

³ De volgende ochtend stond Abraham vroeg op. Hij maakte alles klaar voor de reis. Hij maakte een

ezel klaar om de bagage te dragen. Hij hakte hout om een vuur te maken voor het offer. Hij riep twee knechten, en hij riep Isaak. Toen ging hij op weg, naar het gebied dat God genoemd had.

Abraham en Isaak brengen een offer

⁴ Op de derde dag van de reis zag Abraham in de verte de berg Moria.

⁵ Hij zei tegen de knechten: 'Jullie moeten hier blijven met de ezel. Ik ga met de jongen verder. Wij gaan daar tot God bidden. Daarna komen we hier terug.'

⁶ Hij legde het hout op Isaaks schouder. Hij pakte zelf het mes en alles wat hij nodig had om een vuur te maken. En samen liepen Abraham en Isaak verder.

⁷ 'Vader,' zei Isaak tegen Abraham. 'Ja, jongen, wat is er?' vroeg Abraham. Isaak zei: 'We hebben hier vuur en hout, maar waar is het lam voor het offer?' ⁸ Abraham antwoordde: 'God zal zelf voor een lam zorgen, jongen.' Toen gingen ze samen verder.

God zorgt zelf voor een offerdier

⁹ Abraham en Isaak kwamen op de plek die God genoemd had. Abraham bouwde daar een altaar. Daarna legde hij het hout op het altaar. Toen bond hij Isaak vast en legde hem op het altaar, op het hout. ¹⁰ Hij pakte het mes om zijn zoon te slachten.

¹¹ Op dat moment riep de engel van de Heer uit de hemel: 'Abraham! Abraham!' 'Ja, ik luister,'

zei Abraham. ¹² De Heer zei: 'Raak de jongen niet aan! Doe hem niets! Nu weet ik dat je mij vertrouwt en eerbied voor mij hebt. Want je was bereid je enige zoon aan mij te geven.'

¹³ Toen zag Abraham opeens een ram. Het dier zat met zijn hoorns vast in de struiken. Abraham pakte de ram en offerde hem in plaats van zijn zoon.

¹⁴ Abraham noemde die plek 'De Heer zal voor ons zorgen'. Daarom zeggen de mensen nog steeds: 'Op de berg van de Heer zal God voor ons zorgen.'

De Heer belooft Abraham veel nakomelingen

¹⁵ De engel van de Heer sprak nog een keer vanuit de hemel tegen Abraham. ¹⁶⁻¹⁷ De Heer zei: 'Je was bereid je enige zoon aan mij te geven. Daarom beloof ik je plechtig dat ik je rijk en gelukkig zal maken. Ik zal je heel veel nakomelingen geven, zo veel dat niemand ze kan tellen. Net zoals je de sterren aan de hemel en het zand bij de zee niet kunt tellen. Je nakomelingen zullen de baas zijn over hun vijanden. ¹⁸ En als de volken op aarde elkaar geluk toewensen, zullen ze zeggen: 'Ik hoop dat je net zo gelukkig wordt als de nakomelingen van Abraham.' Dat alles beloof ik je omdat je gedaan hebt wat ik vroeg.'

¹⁹ Toen ging Abraham terug naar de knechten. Samen gingen ze weer naar Berseba. En daar bleef Abraham wonen.

EEN MOEILIJKE OPDRACHT

- Wat voor opdracht geeft God aan Abraham? Wat vind jij van die opdracht? Hoe zou Abraham zich gevoeld hebben toen hij die opdracht kreeg?
- Waarom vraagt God dit van Abraham?
- Hoe zou Abraham gedacht hebben dat dit af zou lopen?

Hieronder staat Genesis 22:5.

Lees dat vers nog eens heel goed door. Let goed op het woordje dat onderstreept staat.

'Jullie moeten hier blijven met de ezel. Ik ga met de jongen verder. Wij gaan daar tot God bidden. Daarna komen we hier terug.'

- Wie bedoelt Abraham met 'we'?
- Kun je nu nog een keer antwoord geven op de vraag van zojuist, over hoe Abraham dacht dat het af zou lopen?
- God wilde kijken of Abraham wel genoeg op hem vertrouwde. Denk je dat Abrahams vertrouwen groot genoeg was? Waarom denk je dat?
- Stel dat jij het allermooiste dat je hebt, zou moeten weggeven. Hoe zou jij dat vinden? Zou jij er dan, net als Abraham, nog op kunnen vertrouwen dat alles weer goed komt?

Blind vertrouwen

Abraham vertrouwt helemaal op God en gaat samen met Isaak op weg naar de berg Moria. Durven jullie met elkaar in blind vertrouwen een parcours af te leggen? Maak een parcours, bijvoorbeeld met stoelen, emmers, pionnen of hoepels.

Ga met drie tot zes kinderen op een rij staan, en bind jullie handen en voeten met een dun touw aan elkaar vast. De kinderen in je groepje worden om en om geblinddoekt. Leg nu het parcours af. Is het gelukt? Dan wordt er een kind extra geblinddoekt. Leg het parcours nog een keer af. Ga zo door tot iedereen een blinddoek om heeft. Stop als iemand het te spannend vindt worden!

ZOVEEL

Kijk op bladzijde 223 voor het lied.

Stap 26

De goede afloop

Genesis 45:1-20

Jozef vertelt zijn broers wie hij is

45 ¹Jozef kon zich niet langer inhouden. Hij stuurde alle Egyptenaren die bij hem waren, weg. Toen hij alleen was met zijn broers, vertelde hij wie hij was. ²Hij begon te huilen. Hij huilde zo hard dat de dienaren buiten het hoorden. En ook in het paleis van de farao was het te horen.

³Jozef zei tegen zijn broers: 'Ik ben Jozef! Leeft mijn vader nog?'

Maar de broers zeiden niets, want ze waren vreselijk geschrokken.

⁴'Kom toch dichterbij!' zei Jozef. Dat deden ze. Toen zei hij: 'Ik ben Jozef! Ik ben de broer die jullie verkocht hebben. Daarna ben ik naar Egypte gebracht. ⁵Maar jullie hoeven niet bang te zijn. En jullie moeten ook niet boos op jezelf zijn, omdat jullie mij verkocht hebben. Want God heeft mij hierheen gestuurd. Hij heeft mij eerder dan jullie hierheen gestuurd om jullie leven te redden.

⁶Er is nu al twee jaar hongersnood. En er zal nog vijf jaar geen koren op het land groeien. ⁷Daarom heeft God mij eerder dan jullie hierheen gestuurd. Zo kan ik zorgen dat jullie blijven leven. Zo kunnen er veel mensen gered worden. ⁸Ik ben dus niet door jullie hierheen gestuurd, maar door God. Hij heeft ervoor gezorgd dat ik nu de belangrijkste raadgever van de farao ben. Ik heb de leiding over het paleis, en over heel Egypte.'

Jozef wil dat Jakob bij hem komt

⁹Jozef ging verder: 'Jullie moeten nu meteen teruggaan naar onze vader. Jullie moeten tegen hem zeggen dat God mij de leiding gegeven heeft in Egypte. Hij moet zo snel mogelijk naar mij toe komen. ¹⁰Hij kan in het gebied Gosen wonen. Dat is dicht bij mij. Hij kan al zijn kinderen en kleinkinderen meenemen, en ook zijn schapen en geiten, zijn koeien en alles wat hij heeft. ¹¹Er zal nog

vijf jaar honger zijn. Maar ik zal voor hem zorgen. Dan zal hij het goed hebben, en ook de hele familie en alle dieren.'

¹²Jozef zei nog eens: 'Jullie zien toch wel dat ik het ben? Benjamin, jij ziet het toch ook? ¹³Vertel maar aan onze vader hoe belangrijk ik ben in Egypte. Vertel alles wat jullie gezien hebben. En breng hem dan vlug hierheen.'

¹⁴Daarna omhelsde Jozef zijn broer Benjamin, en hij huilde. Ook Benjamin moest huilen. ¹⁵Huilend kuste Jozef al zijn broers. Pas daarna durfden de broers met hem te praten.

Ook de farao wil dat Jakob komt

¹⁶Ook in het paleis van de farao hoorden ze dat de broers van Jozef gekomen waren. De farao en zijn dienaren waren erg blij. ¹⁷De farao zei tegen Jozef: 'Zeg tegen je broers dat ze de zakken met graan weer op hun ezels moeten zetten. En dat ze terug moeten gaan naar het land Kanaän. ¹⁸Ze moeten hun vader en hun gezinnen ophalen, en dan hierheen komen. Ik zal ze het beste stuk land van Egypte geven, zodat ze genoeg te eten hebben.

¹⁹Je moet ook zeggen dat ze wagens uit Egypte mee moeten nemen. Dan kunnen hun vader en hun vrouwen en kinderen hiernaartoe komen in die wagens. ²⁰En het is niet erg als ze niet al hun spullen mee kunnen nemen. Want ze krijgen hier het beste dat er in Egypte te vinden is.'

GOD MAAKT ALLES GOED

- Hoe reageren de broers als Jozef vertelt wie hij is? Hoe zou jij gereageerd hebben?
- Waarom is Jozef niet meer boos op zijn broers?
- Wat bedoelt Jozef als hij zegt: 'Ik ben dus niet door jullie hierheen gestuurd, maar door God'? Het waren toch de broers die Jozef aan de Egyptenaren hadden verkocht?
- God heeft ervoor gezorgd dat de moeilijke dingen die Jozef heeft meegemaakt, uiteindelijk goed afliepen. Hoe heeft God dat gedaan?

De jas van Jozef (slot)

In dit verhaal over Jozef en zijn broers komen we de jas van Jozef niet tegen. Maar in het vervolg staat wel iets over kleren die Jozef aan zijn broers geeft. De broers krijgen van Jozef als geschenk namelijk mooie, nieuwe kleren. Die kleren laten zien dat alles veranderd

Het grote Jozef-spel

Ga op reis door het verhaal van Jozef! Speel met elkaar het grote Jozef-spel. Wie verzamelt de meeste korenbossen? Je vindt het spel online om uit te printen.

Je hebt nodig:

Per kind:

- een pion
- 25 korenbossen (één werkblad per kind)

Per groepje kinderen:

- het spel en de spelregels (werkbladen)
- een dobbelsteen

is. Want eerst zorgde Jozefs prachtige jas ervoor dat de broers enorm jaloers en kwaad werden op Jozef. Maar nu laten de prachtige kleren die de broers van Jozef krijgen, zien dat het weer goed is tussen Jozef en zijn broers.

Stap 31

God vertelt zijn naam aan Mozes

Exodus 3:1-15

God stuurt Mozes naar Egypte

God spreekt met Mozes

3 Mozes zorgde voor de schapen en geiten van zijn schoonvader Jetro, de priester van Midjan. Op een dag ging hij met de dieren ver de woestijn in. Hij kwam bij de berg Horeb. De

Horeb was een heilige berg. **2** Daar kwam de engel van de Heer naar hem toe, als een vuur in een doornstruik. Mozes zag dat de struik in brand stond, maar de struik verbrandde niet. **3** Mozes dacht: Hoe kan dat? Hoe komt het dat die struik niet verbrandt? Ik zal eens gaan kijken.

4 Toen de Heer zag dat Mozes dichterbij kwam, riep hij vanuit de struik: 'Mozes!' 'Ja, ik luister,' antwoordde Mozes. **5** De Heer zei: 'Kom niet dichterbij, en trek je schoenen uit. Want je staat op heilige grond. **6** Ik ben de God van je vader, ik ben de God van Abraham, Isaak en Jakob.' Toen hield Mozes zijn handen voor zijn gezicht, want hij durfde niet naar God te kijken.

Mozes moet de Israëlieten uit Egypte halen

7 De Heer zei: 'Ik heb gezien hoe moeilijk mijn volk het heeft in Egypte. Ik heb gezien hoe ze onderdrukt worden, en ik heb gehoord hoe ze om hulp roepen. Ik weet hoe ze lijden. **8** Nu ben ik gekomen om ze te bevrijden uit de macht van de Egyptenaren. Ik zal ze naar een land brengen waar nu andere volken wonen: Kanaänieten, Hethieten, Amorieten, Perizzieten, Chivwieten en Jebusieten. Het is een

mooi, groot land. En er is genoeg te eten en te drinken, meer dan genoeg voor iedereen.

9-10 Ik stuur jou naar de farao.

Want ik heb gehoord hoe de Israëlieten om hulp roepen. En ik heb gezien hoe de Egyptenaren hen onderdrukken. Jij moet mijn volk uit Egypte weghalen.'

Mozes weigert

11 Maar Mozes zei tegen God: 'Ik? Moet ik naar de farao gaan en de Israëlieten uit Egypte weghalen? Dat kan ik niet.' **12** God zei: 'Ik zal altijd bij je zijn. Jij zult het volk uit Egypte weghalen, en hier op deze berg zullen jullie mij vereren. Dan zul je zeker weten dat ik je gestuurd heb.'

13 Mozes zei: 'Ik moet dus tegen de Israëlieten zeggen dat de God van hun voorouders mij gestuurd heeft. Maar wat moet ik zeggen als ze vragen hoe die God heet?'

14-15 Toen zei God: 'Ik ben degene die er altijd is. Je moet tegen de Israëlieten zeggen dat 'Ik ben er altijd' je gestuurd heeft. Dat zal mijn naam zijn. Zo moeten ze mij voortaan noemen. Ik ben de Heer, de God van hun voorouders, de God van Abraham, Isaak en Jakob.'

Heilig

Toen God tegen Mozes sprak vanuit de brandende struik, moest Mozes zijn schoenen uittrekken. Dat moest omdat de grond waarop hij stond, heilig was. Het was een teken van eerbied om op heilige grond je schoenen uit te trekken. De grond was heilig doordat God op die plek verscheen. Omdat God zelf heilig is, werd de plek waarop hij aan mensen verscheen, ook heilig.

IK BEN ER ALTIJD

- Wat gebeurt er voor vreemds in dit verhaal?
- Hoe reageert Mozes als hij ziet dat de struik niet verbrandt? Stel je voor dat jij dit zag, hoe zou jij dan reageren?
- Waarom zou Mozes niet naar God durven kijken, denk je? Vind je dat raar?
- In de verzen 14 en 15 vertelt God zijn naam aan Mozes. Wat is die naam, en wat betekent het? Waarom zou God precies op dat moment zijn naam aan Mozes vertellen?
- Zou de betekenis van Gods naam voor ons nog steeds gelden? Waarom denk je dat?

Een unieke naam

Gods naam is een unieke, heel bijzondere naam. Probeer zo veel mogelijk verschillende, unieke namen te verzinnen.

Maak maximaal vier groepjes. Je krijgt één minuut de tijd om zo veel mogelijk namen te bedenken met de letter M (van Mozes). Schrijf met je groepje deze namen op.

Ieder groepje leest om de beurt alle namen op die ze bedacht hebben. De andere groepjes strepen de namen door die zij ook hebben. Welk groepje heeft de meeste unieke namen?

יהוה

De naam van God

Als Mozes vraagt hoe God heet, antwoordt God: 'Ik ben degene die er altijd is.' In het Hebreeuws is de naam van God namelijk Jahwe, en dat betekent: hij zal er zijn.

Joodse mensen spreken de naam van God niet uit, omdat ze veel eerbied hebben voor die naam. In plaats van Jahwe zeggen ze daarom Adonai. Dat betekent: Heer. Ook de Joodse geleerden die lang geleden de Bijbel hebben overgeschreven, deden dit al. Daarom wordt de naam van God in bijbelvertalingen meestal vertaald met 'Heer'.

Tip: Schrijf Gods naam over en maak dat heel mooi!

Stap 32

Aäron gaat Mozes helpen

Exodus 4:1-17

Mozes weigert weer

4¹ Mozes zei tegen de Heer: 'De Israëlieten zullen me vast niet geloven. Ze zullen niet naar me luisteren. Ze zullen zeggen dat u helemaal niet bij mij gekomen bent.'

2² Toen zei de Heer: 'Wat heb je daar in je hand?' 'Een stok,' zei Mozes. 3³ De Heer zei: 'Gooi hem eens op de grond.' Toen Mozes dat deed, veranderde de stok in een slang.

Mozes rende weg. 4⁴ Maar de Heer zei: 'Pak hem bij zijn staart!' Mozes pakte de slang, en toen was het weer een stok. 5⁵ De Heer zei: 'Als je dat aan de Israëlieten laat zien, zullen ze je geloven. Dan geloven ze dat de God van hun voorouders, de God van Abraham, Isaak en Jakob, bij jou gekomen is.'

6⁶ Daarna zei de Heer: 'Doe je hand eens onder je jas.' Mozes deed dat, en toen hij zijn hand er weer onder vandaan haalde, zag die er wit en ziek uit. 7⁷ 'Doe je hand nog eens onder je jas,' zei de Heer. Mozes deed dat

nog eens. En toen hij zijn hand weer onder zijn jas vandaan haalde, zag die er weer gewoon uit.

8⁸ De Heer zei: 'Als de Israëlieten je niet geloven na het eerste wonder, zullen ze je misschien geloven na het tweede wonder. 9⁹ Maar als ze je dan nog niet geloven, moet je water uit de rivier de Nijl halen. Dat moet je over de grond gieten. Dan zal dat water in bloed veranderen.'

God zal Aäron met Mozes meesturen

10¹⁰ Mozes zei tegen de Heer: 'Neem me niet kwalijk, Heer. Maar ik ben niet zo'n goede spreker. Dat is altijd al zo geweest. En nu u met mij gesproken hebt, is dat nog steeds zo. Ik kan nooit de goede woorden vinden.'

11¹¹ Maar de Heer zei: 'Wie heeft de mens een mond gegeven? Wie zorgt ervoor dat een mens kan spreken en horen? Wie zorgt ervoor dat een mens kan zien? Of wie maakt hem blind? Dat doe ik, de Heer! 12¹² Ga nu. Ik zal je helpen als je moet spreken. Ik zal je vertellen wat je moet zeggen.'

13¹³ Maar Mozes zei: 'Neem me niet kwalijk, Heer, maar stuur alstublieft iemand anders!'

14¹⁴ Toen werd de Heer boos op

Mozes. Hij zei: 'Je hebt toch een broer die Aäron heet? Die kan goed spreken. Hij komt naar je toe. Hij is al onderweg, en hij zal blij zijn om je te zien. 15¹⁵ Jij moet hem vertellen wat hij moet zeggen. Ik zal jullie helpen en zeggen wat je moet doen. 16¹⁶ Jij hebt de leiding, en Aäron zal namens jou tegen de Israëlieten spreken. 17¹⁷ Neem je stok mee, want daarmee moet je de wonderen doen.'

De wonderen van Mozes

God zorgt ervoor dat Mozes drie wonderen kan doen. Die wonderen zijn voor de Israëlieten het bewijs dat Mozes echt door God gestuurd is. Bovendien kan Mozes zo laten

zien dat God machtiger is dan de Egyptenaren.

1. Mozes kan zijn stok veranderen in een slang. De slang was een belangrijk dier voor de Egyptenaren. Hij was een soort god. Mozes is dus niet bang voor de goden van de Egyptenaren, want hij durft de slang vast te houden in zijn hand!
2. Als Mozes zijn hand in zijn zak steekt, komt die er ziek uit. Op Mozes' hand komen vlekken en wonden. Huidziektes kwamen veel voor in Egypte.
3. Mozes kan water uit de Nijl

veranderen in bloed. De rivier de Nijl was erg belangrijk voor de Egyptenaren. Dankzij de Nijl kon er genoeg groeien op het land. Maar Mozes laat zien dat God zelfs de macht heeft over de Nijl.

MOZES DURFT NIET

- Wat vind je van Mozes in dit verhaal?
- Wat doet God om Mozes te helpen? Noem drie dingen.
- Mozes is bang dat hij niet goed tegen de farao zal kunnen praten. God helpt hem door zijn broer Aäron te sturen. Ben jij ook wel eens bang dat dingen jou niet lukken? En heeft iemand jou ook wel eens geholpen?

De Nijl was en is erg belangrijk voor de Egyptenaren.

Ruggensteun

Mozes durft niet terug te gaan naar Egypte om de Israëlieten te bevrijden. Hij bedenkt allerlei redenen waarom God hem maar beter niet naar Egypte kan sturen. Maar God helpt Mozes. En hij stuurt Aäron met hem mee. Als een steuntje in de rug. Aäron zal namens Mozes tegen de Israëlieten spreken.

Lukt het jou om in deze opdracht een steuntje in de rug te zijn? Ga met zijn tweeën rug aan rug op de grond zitten. Houd je benen gebogen en haak jullie armen in elkaar.

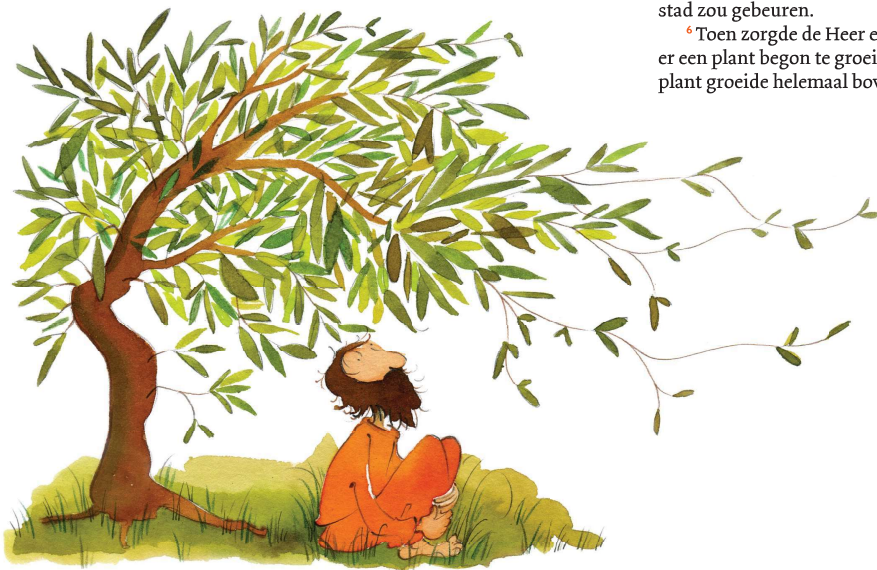
Door je ruggen tegen elkaar aan te drukken, probeer je samen op te staan.

Lukt het? Probeer het dan met zijn vieren en daarna met acht kinderen tegelijk.

Echte ruggensteun krijg je door allemaal in een rij rug aan rug te gaan zitten. Op een teken sta je allemaal samen op!

Jona is boos

Jona 4:1-11

Jona wacht op de straf

Jona wordt kwaad

4 Jona was daar helemaal niet tevreden over. Hij werd heel kwaad op de Heer. **5** Hij bad: 'Heer, u wilde die stad helemaal niet verwoesten! Dat dacht ik al toen ik nog thuis was. Daarom wilde ik ook niet naar Nineve gaan. Want ik wist dat u een goede God bent. U bent vol liefde en geduld. U bent trouw, en u houdt er niet van

om mensen te straffen. **3** Laat mij nu maar sterven, Heer. Want als het zo moet gaan, ben ik liever dood dan levend.'

4 De Heer zei tegen Jona: 'Heb jij echt een goede reden om zo kwaad te zijn?'

De Heer laat een plant groeien

5 Toen Jona de stad uit liep, zocht hij bij de Oostpoort een plek om te zitten. Daar maakte hij een hut. Hij ging in de schaduw van de hut zitten. Want hij wilde zien wat er nu met de stad zou gebeuren.

6 Toen zorgde de Heer ervoor dat er een plant begon te groeien. De plant groeide helemaal boven Jona

uit, zodat hij in de schaduw kon zitten. Zo wilde de Heer een eind maken aan Jona's boosheid. Jona was heel blij met de plant.

7 Maar de volgende ochtend stuurde God een worm. De worm begon van de plant te eten, en de plant ging dood. **8** En toen de zon opkwam, zorgde God er ook nog voor dat er een hete woestijnwind ging waaien. De zon brandde op Jona's hoofd. Hij hield het niet meer uit en zei: 'Laat mij maar sterven. Ik ben liever dood dan levend.'

Nineve wordt niet verwoest

9 God zei tegen Jona: 'Heb jij echt een goede reden om kwaad te zijn over de dood van de plant?' En Jona zei: 'Ik heb een heel goede reden om kwaad te zijn. Ik ben woedend!'

10 Toen zei de Heer: 'Jij wilde niet dat die ene plant doodging. Die plant groeide vanzelf, daar hoefde jij niets voor te doen. Hij groeide in één nacht, en in één nacht ging hij dood. Maar jij wilde dat die plant bleef leven! **11** Begrijp je dan niet dat ik wilde dat de mensen in Nineve zouden blijven leven? In die stad wonen meer dan 120.000 mensen. Ze weten niet wat goed is en wat slecht is. En in Nineve zijn ook nog heel veel dieren. Ik wilde niet dat al die mensen en dieren zouden sterven.'

Deze boom is vernoemd naar de wonderboom van Jona.

STRAF OF VERGEVING?

- Waarom verwoest God de stad Nineve niet?
- Waarom is Jona boos? Zou jij boos zijn als je Jona was?
- Stel dat een vriend of vriendin iets doet wat eigenlijk niet mag, en dat hij of zij daar spijt van heeft. Vind je dat je vriend of vriendin dan nog straf verdient?
- En als jij ergens spijt van hebt, moet je dan toch nog gestraft worden, of niet?

Een wonderboom

De boom waar Jona onder zit, is een wonderboom. Die wordt zo genoemd omdat hij zo wonderlijk snel groeit. In Afrika en Azië bestaat een plant die ook heel snel groeit, en die daarom genoemd is naar de boom van Jona. In het Latijn heet die plant *ricinus communis*. De *ricinus* groeit iets minder snel dan in het verhaal, maar nog steeds veel sneller dan andere planten. Hij kan in

Groeien!

De boom waar Jona onder zit, groeit wonderlijk snel. Kunnen jullie een spekje razendsnel laten groeien?

Je hebt nodig:

- een spekje
- een schaar
- een doorzichtige wijnfles
- een vacuümpomp voor een wijnfles
- een vacuümdop voor een wijnfles

Opdracht:

Knip het spekje in drie langwerpige stukken. Doe deze stukjes in de fles. Zet de vacuümdop op de fles en haal de lucht uit de fles met de vacuümpomp. Wat gebeurt er?

één jaar wel 3 meter hoog worden. En in de tropen wordt hij uiteindelijk nog veel hoger. Daar kan hij wel 12 meter hoog worden, zo hoog als een echte boom. De zaden van de *ricinus* zien eruit als gespikkelde boontjes. Uit de zaden wordt wonderolie geperst, die gebruikt wordt voor bijvoorbeeld verf, inkt, zeep, badolie en parfum. Maar belangrijk om te weten: de zaden zijn erg giftig!